

МІЖНАРОДНА ФІСКАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ: АНАЛІЗ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

На основі проведеного порівняльного аналізу понять "фіскальна інтеграція", "фіскальна конвергенція", "фіскальна гармонізація" виявлені основні сутнісні характеристики міжнародної фіскальної інтеграції як актуального явища глобального економічного розвитку. Сформульовано авторське визначення категорії "міжнародна фіскальна інтеграція", однією з ключових ознак якої є делегування значної частини фіскальних повноважень на наднаціональний рівень.

Ключові слова: міжнародна фіскальна інтеграція, фіскальна конвергенція, фіскальна гармонізація

Літ. 14.

Гусак А.Ю., к.э.н., и.о. заведующего кафедрой международных финансов УГУФМТ

МЕЖДУНАРОДНАЯ ФИСКАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ: АНАЛИЗ СУЩНОСТНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК

На основе проведенного сравнительного анализа понятий "фискальная интеграция", "фискальная конвергенция", "фискальная гармонизация" выделены основные существенные характеристики международной фискальной интеграции как актуального явления глобального экономического развития. Сформулировано авторское определение категории "международная фискальная интеграция", одним из ключевых признаков которой является делегирование значительной части фискальных полномочий на наднациональный уровень.

Ключевые слова: международная фискальная интеграция, фискальная конвергенция, фискальная гармонизация.

Gusak O., Ph.D. in Economics, acting head of the chair of international finance of USUFIT

INTERNATIONAL FISCAL INTEGRATION: ESSENTIAL CHARACTERISTICS' ANALYSIS

The article defines essential characteristics of international fiscal integration as a contemporary phenomenon of global economic development basing on comparative analysis of concepts of "fiscal integration", "fiscal convergence" and "fiscal harmonization". The author's definition of the concept of "international fiscal integration" determines the essential delegation of fiscal powers to the supranational bodies as a key feature.

Keywords: international fiscal integration, fiscal convergence, fiscal harmonization.

Постановка проблеми. Світова спільнота наразі перебуває на вирішальному етапі виходу з фінансово-економічної кризи. З її початку минуло вже п'ять років, проте наслідки кризових явищ і досі відчуються в багатьох національних економіках, незалежно від того чи є вони учасниками інтеграційних угруповань або міжнародних регіональних організацій, що свідчить про взаємопов'язаність держав та взаємозалежність економічних систем.

Глобальна монетарна нестабільність тісно пов'язана з нестабільністю фіскальною, тож чимало країн стикнулися з проблемою суверенних боргів та гострою дефіцитністю державних бюджетів. Агресивні заходи монетарної та фіскальної політик з подолання кризи у розвинутих країнах уже через деякий час продемонстрували наявність потужних глобально негативних ефектів [1], тож все частіше держави не здатні вирішувати власні фіскальні та монетарні проблеми самостійно, відчуваючи потребу у фінансовій допомозі ззовні. Одним з сценаріїв розв'язання фіскальних кризових явищ є зближення фіскальних політик та податково-бюджетних систем окремих національних економік. Для окреслення такої стратегії розвитку фіскальної співробітництва найчастіше застосовують терміни: "фіскальна конвергенція", "фіскальна гармонізація", "фіскальна інтеграція".

Незважаючи на значну увагу економічної науки до цих явищ, невизначеними залишаються чимало актуальних питань щодо їх сутнісних характеристик, зв'язків та взаємозалежностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика взаємозв'язків, співробітництва та взаємного впливу фіскальних систем різних держав активно обговорюється в контексті явищ міжнародної економічної інтеграції, коли відбувається об'єктивний процес зустрічного зближення всіх економічних підсистем національних економік; а також в умовах розвитку міжнародної податкової конкуренції, яка формує особливе середовище для суперництва національних економік за мобільні фактори виробництва, мобільні податкові бази та платників податків.

Питання взаємного зближення фіскальних систем становить особливий інтерес для європейських вчених-економістів [2; 3] в контексті податково-бюджетного співробітництва в рамках Європейського союзу. А в умовах посткризового періоду активно обговорюються стратегії та концепції фіскальної інтеграції як превентивного заходу майбутніх кризових явищ у фінансовій сфері [4, 5].

Можна зазначити, що тенденції розвитку європейської та вітчизняної фіскальної політики часто аналізуються українськими науковцями. Не залишаються поза увагою й координаційні зусилля та процеси зближення фіскальних систем різних країн, для характеристики яких переважно застосовуються поняття "фіскальна гармонізація" [6] або "фіскальна конвергенція" [7; 8; 9]. Натомість широко вживана в західній науковій літературі економічна категорія "фіскальна інтеграція" досі залишається поза увагою українських дослідників, тож відповідно в українських наукових колах не здійснювалися і спроби розкрити зміст цього поняття.

Метою статті є з'ясування сутнісних аспектів міжнародної фіскальної інтеграції на основі порівняльного аналізу з поняттями "фіскальна конвергенція" та "фіскальна гармонізація". Вибір тематики обумовлений, з одного боку, сучасною потребою у скоординованих міждержавних зусиллях для вирішення національних фінансових проблем, а з іншого – необхідністю оцінки з теоретичних позицій категоріального апарату дослідження зазначених процесів.

Виклад основного матеріалу. Концепція узгодження фіскальних систем та фіскальних політик не є новою для сучасної економічної теорії – фіскальна централізація активно застосовується державами з федеративним устроєм для узгодження фіскальних політик суб'єктів федерації.

Коло термінів, які характеризують явища взаємного наближення інструментів, принципів, елементів є досить широким. Як слушно зауважує Т. Крушельницька [8], в ході дослідження впливу інтеграційних процесів на розвиток податкових систем країн світу, постає необхідним визначити сутнісне наповнення таких термінів, як "конвергенція", "гармонізація", "уніфікація", "адаптація", "апроксимація", "наближення (зближення)". Проте ми обмежимося найбільш застосовуваними термінами "фіскальна конвергенція", "фіскальна гармонізація", "фіскальна інтеграція".

Найбільш широко серед вищезгаданих понять в вітчизняній науковій літературі досліджується "*фіскальна конвергенція*", причому нерідко у порівняльному аналізі зі змістовим наповненням споріднених понять.

Т. Крушельницька [8] вважає, що міждержавна фіскальна конвергенція представляє собою сукупність законодавчих, економічних, інституційних заходів, спрямованих на зближення положень національних податкових систем.

За визначенням Є. Хорошаєва [7], податкову (фіскальну) конвергенцію слід розуміти як процес зближення фіскальних систем країн з різними політичними та соціально-

культурними рівнями, викликаний суб'єктивними (бажання населення чи законодавча ініціатива уряду) або об'єктивними причинами (рівень розвитку країни чи подібна політична культура громадян), який передбачає розробку та впровадження механізмів й інструментів податкового регулювання на всіх існуючих в інтеграційному угрупованні ієрархічних рівнях, що включає в себе стандартизацію систем, коінтеграцію інституцій та гармонізацію політик соціально-економічного розвитку країн.

В. Шевчук і Р. Римарська [9] зазначають, що важливим елементом фіскальної конвергенції є гармонізація податкового законодавства поряд з вимогами щодо обмеження дефіциту бюджету і державного боргу та узгодженням структури видатків.

Іспанський вчений-економіст Х.-М. Гонзалес-Парамо [5], оцінюючи причини виникнення фіскальної конвергенції, відмічає, що вона може сформуватися як під впливом процесу гармонізації, так і внаслідок розвитку податкової конкуренції.

Поняття "*фіскальної гармонізації*" часто в науковій літературі служить аналогом поняття "податкова гармонізація", втім ці терміни не є ідентичними. Як справедливо підкреслює П. Робсон [10, с.127], значна кількість літератури з питання фіскальної гармонізації стосується виключно податкової гармонізації та оминає увагою гармонізацію витрат. А саме ці дві складові є вирішальними при розкритті сутності фіскальної гармонізації.

Й. Раїс [11] вбачає під фіскальної гармонізацією процес, коли різні податкові системи тяжіють до гомогенної фіскальної структури та подібного рівня податкового тиску, незважаючи на те, чи є цей процес природним чи результатом політичних домовленостей.

На думку Е. Коломбатто [12], фіскальна гармонізація передбачає існування різних податкових систем, що залишаються суб'єктами суверенних юрисдикцій, але є проміжним етапом досягнення фіскальної централізації.

Вже згадуваний нами Х.-М. Гонзалес-Парамо [5] також розглядає фіскальну гармонізацію в якості проміжного етапу між міжнародною координацією податків та повною податковою уніфікацією. На його думку, фіскальна гармонізація є більш-менш інтенсивним процесом апроксимації основних елементів податків або податкової системи: податкових ставок, методів визначення податкової бази, пільг та вилучень тощо, що досягається у вигляді законодавчих та регуляторних рішень як результат міждержавних домовленостей та угод.

В. Юрченко [6] відмічає, що гармонізація не є повною уніфікацією всіх національних податкових систем, а лише процесом приведення у взаємну відповідність податкових систем різних країн світу, вирішальну роль в якому відіграють міжнародні договори, які дають змогу усувати подвійне міжнародне оподаткування, а також невідповідність у непрямому оподаткуванні.

Для нашого дослідження найбільший інтерес представляє сутнісне наповнення економічної категорії "фіскальна інтеграція". Це явище досі не розглядалося представниками вітчизняної економічної науки як самостійний об'єкт дослідження, втім у працях західних економістів явище фіскальної інтеграції вивчається вже понад двадцять років – як в контексті національних фіскальних моделей [2, 13, 14], так й стосовно міждержавних інтеграційних угруповань. Проте, як відмічає П. Робсон [10, с. 123], на відміну від аналізу митних союзів, спільних ринків та валютних союзів, майже не існує предметних досліджень щодо фіскальної інтеграції.

У своїй праці "Економіка міжнародної інтеграції" П. Робсон зазначає, що фіскальна інтеграція відображає роль державних фінансів співтовариства та його бюджету у домовленостях щодо міжнародної економічної інтеграції [10, с. 123]. Така інтеграція фіскальних функцій на наднаціональному рівні призводить до створення певного фіскального союзу - ситуації коли вибір цілей політики та адміністрування інструментів щодо видатків та оподаткування є повноваженнями наднаціональних органів влади.

На думку П. Робсона, фіскальна інтеграція в цьому контексті відрізняється від фіскальної (податкової) гармонізації, яка стосується домовленостей щодо способу застосування кожною державою-учасницею конкретних фіскальних інструментів під власним контролем, а також фіскальної координації, яка знаходить відображення у добровільному вирівнюванні національних фіскальних заходів, яке не носить примусового характеру.

Ж. Дрезе [4] характеризує фіскальну інтеграцію як узгоджену верхню межу дефіциту державного бюджету та державного боргу, втім підкреслюючи, що термін "фіскальна інтеграція" в першу чергу має пов'язуватись з міждержавним поділом макроекономічних ризиків на основі не лише спільних фіскальних правил, але й спільного бюджету.

Ю. фон Хаген [3] інтерпретує фіскальну інтеграцію як застосування системи податків та трансфертів, що охоплює максимальну кількість держав Європейського валютного союзу.

Ф. Ваніштендел [2] наголошує, що насамперед національні системи оподаткування є прикладами повної фіскальної інтеграції - до всіх платників податків застосовуються однакові правила оподаткування, а податкова політика реалізується центральними органами влади, що формує для всіх економічних агентів однакове фіскальне середовище.

Аналізуючи наведені вище визначення фіскальної інтеграції, можна зробити висновок, що їх автори виділяють різні характеристики цього явища, ключовими з яких, на нашу думку, є:

- інтеграція фіскальних функцій на рівні одного (центрального) уряду;
- узгоджені обмеження для основних фіскальних показників національної економіки (дефіциту державного бюджету, обсягу державного боргу);
- уніфіковані фіскальні системи, податкові політики та політики витрат;
- застосування спільних фіскальних правил та спільного бюджету.

Спочатку явище фіскальної інтеграції активно розглядалося виключно в контексті взаємодії фіскальних систем регіональних одиниць федеративних держав. Можна стверджувати, що насамперед національні фіскальні системи є прикладами повної фіскальної інтеграції. В такій інтегрованій системі найчастіше діють однакові податкові правила, реалізація податкової політики відноситься до повноважень центрального уряду, що в комплексі створює однорідне фіскальне середовище для всіх платників податків. Втім навіть в національній системі оподаткування правила не є абсолютно ідентичними та єдиними для всіх платників податків. Уряди нижчого рівня влади, наприклад провінції та муніципалітети, можуть стягувати різні надбавки до персональних або корпоративних податків та навіть запроваджувати повністю незалежні збори [2]. Проте ніхто не ставить під сумнів той факт, що податкові системи ФРН, Канади, США, Іспанії є інтегрованими. Причиною цього є те, що незалежно від деяких розбіжностей, особливо в частині ставок оподаткування, правила стягнення основних податків, що суттєво впливають на економіку, формують єдину базу, яка об'єднує економічну систему, бо такі правила базуються на єдиному законодавстві федерального рівня (це стосується таких держав з федеративним устроєм, як Австрія, Австралія, Бельгія, Канада, Німеччина, Іспанія та США).

Застосовуючи екстраполяцію ознак фіскальної інтеграції на національному рівні на міждержавні відносини, стає зрозумілим, що у випадку з міжнародною (міждержавною) фіскальною інтеграцією агентами взаємодії виступають фіскальні системи окремих країн, які вже частково об'єднані інтеграційними процесами, тож фіскальна інтеграція тісно пов'язана з міжнародною економічною інтеграцією та є одним з найважливіших факторів її розвитку. Зважаючи на викладене, можна дати наступне визначення міжнародної фіскальної інтеграції.

Міжнародна фіскальна інтеграція – формування гомогенного фіскального середовища для економічних агентів групи країн шляхом узгодження елементів національних фіскальних систем, податкових й бюджетних політик та передачі повноважень щодо стягнення податків, формування витратної частини спільного бюджету, міждержавного поділу макроекономічних ризиків та необхідного правового регулювання наднаціональним органам влади.

Для більшої деталізації поняття міжнародної фіскальної інтеграції слід наголосити на його відмінності від фіскальної гармонізації, яка передбачає досягнення домовленостей стосовно способів застосування окремих фіскальних інструментів під контролем національних урядів, та від фіскальної конвергенції, що являє собою зближення національних фіскальних систем шляхом законодавчих, економічних, інституційних заходів; втім на відміну від фіскальної інтеграції жоден з цих двох процесів не включає концентрацію фіскальних повноважень на наднаціональному рівні.

Висновки. Міжнародна економічна інтеграція охоплює цілий спектр форм та проявів, в тому числі й у фіскальній сфері держав-учасниць інтеграційних процесів. Під міжнародною

фіскальною інтеграцією ми розуміємо формування гомогенного фіскального середовища для економічних агентів групи країн шляхом узгодження елементів національних фіскальних систем, податкових й бюджетних політик та передачі повноважень щодо стягнення податків, формування витратної частини спільного бюджету, міждержавного поділу макроекономічних ризиків та необхідного правового регулювання наднаціональним органам влади.

Зважаючи на те, що фіскальна інтеграція є скоріше динамічним процесом, аніж статичним явищем, значний інтерес для подальшого дослідження викликає стадійний розвиток цього феномена, комплекс факторів його формування, аналіз наслідків та ймовірних перешкод розгортання.

Література

1. Козюк В.В. Посткризова глобальна монетарна нестабільність / В.В.Козюк // Журнал європейської економіки. – 2011. – Том 10 (№3). – С. 229-251.
2. Vanistendael Frans. Fiscal Integration in the European Union / Frans Vanistendael // International Handbook on the Economics of Integration: edited by Miroslav N. Jovanović. - Volume II, Competition, Spatial Location of Economic Activity and Financial Issues. – 2011. - Cheltenham: Edward Elgar Publishing. – P. 426-551.
3. Jurgen von Hagen. Through crises to EMU: Perspectives for fiscal union and political union / Jurgen von Hagen // Crises in European Integration: Challenges and Responses, 1945-2005 / Edited by Ludger Kühnhardt, Center for European Studies. - Berghahn Books: 2008. - 176 p. - ISBN 978-1-84545-441-8.
4. Jacques H. Drèze, Alain Durré. Fiscal integration and growth stimulation in Europe / Jacques H. Drèze, Durré Alain // ECORE discussion paper. - 2013/13. - February 2013. – Mode of access: http://www.ecore.be/DPs/dp_1367834339.pdf.
5. José Manuel González-Páramo. Armonización y competencia fiscal en Europa: Situación actual, perspectivas e implicaciones para España // Nuevas fronteras de la política económica: García-Milà (ed.) - Barcelona Centre de Recerca en Economia Internacional, Universitat Pompeu Fabra, pp. 89-137. - Mode of access: [http://www.crei.cat/research/books/1999\(AR\).PDF](http://www.crei.cat/research/books/1999(AR).PDF).
6. Юрченко Володимир. Податкове регулювання на етапі гармонізації / Володимир Юрченко // Вісник податкової служби України: Офіційне видання державної податкової адміністрації України. – 2012. - №47. - С.60-61.
7. Хорошаєв Євген Сергійович. Формування інтегративної фіскальної моделі в Європейському Союзі [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Євген Хорошаєв; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2007. – 18 с.
8. Крушельницька Таїсія. Фіскальна конвергенція в процесі міжнародної інтеграції / Таїсія Крушельницька // Публічне управління: теорія та практика. – 2012. – №3 (11). – С. 127-132.
9. Шевчук В.О. Гармонізація податкового законодавства у країнах Європейського Союзу: досвід для України / В.О. Шевчук, Р.Ю. Римарська // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №3(8). – С. 100–111.
10. Peter Robson. The Economics of International Integration. 4th edition. – Routledge: 5th March 1998. – 352 pages. - ISBN 0-203-01960-1.
11. Rais Jonáš. Is fiscal harmonization a moot issue? / Jonáš Rais. - Mode of access: <http://www.libinst.cz/clanky-a-komentare/2918-Is-fiscal-harmonization-a-moot-issue/>
12. Colombatto Enrico. Fiscal Harmonization: Credible Goal or Trojan Horse? / Enrico Colombatto. - Working paper No. 10 - July 2012. – Mode of access: <http://eco83.econ.unito.it/RePEc/wp/m10.pdf>.
13. Stanley MacNevin Alex. Fiscal Integration and Subcentral Public Sector Inducements to Canadian Interprovincial Migration. / Alex Stanley MacNevin/ – 1983. - Open Access Dissertations and Theses, Paper 1334. – Mode of access: <http://digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=2364&context=opendissertations>.
14. Hugger, Kelly. NAFTA toward a common currency: an economic feasibility study // Undergraduate Economic Review. – 2008. - Vol. 4: Iss. 1, Article 5. - Mode of access: <http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1033&context=uer>.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2013